

VADAS FERENC

BAKA ISTVÁN A BABITS-HÁZBAN*

Baka István művészi pályája az „angyalok városából”, Szekszárdról indul. Onnét, ahol Garay János, Babits Mihály és Mészöly Miklós született, arról a tájról, ahol Petőfi iskolába járt, Vörösmarty nevelősködött.

A költő utód Garay Jánosnak bordalokkal adózik, Petőfiről, Vörösmartyról költeményt ír. A Bartina alatti településen világra jöttek közül Mészölyt tekinti elődjének, talán azért, mert legszebb műveit Szekszárd ihletésével írta. Negyedszázaddal visszatütemozott képeslap-térképét (*Képeslap 1965-ből*) is neki ajánlja, a verssorokkal rajzoltat, melyre a Csörge-tó, Csatár, a Jobb- s Balparásza és a többi irodalmi magasságba emelt hely közé az Augusz-kastély és a Séd-parti emeletes, de mégis fehérre meszelt ház is felkerül: Augusznál Liszt zongorázik, „a régi házban verset ír Babits”.

A régi házat egy gazdagon berendezett, templomi rangra emelt múlt emlékeként avatta múzeummá Illyés Gyula 1967 nyarán, megjósolván, hogy rövidesen zárandokhelyé válik az épület, melybe nagy szülöttének lelke mindig visszajárt. – A jóslat bevált. Tízezrek keresik fel évente határon innen és határon túlról, hol magyar anyanyelvűek élnek, a templomi rangra emelt hajlékot, de Baka István, a Babits – József Attila közti ellentétet eltúlzó, irodalompolitikának köszönhetően, csak hét év múltán lépte át küszöbét az avatás után. Költészetére József Attila volt hatással, Babits nem érintette meg, prózájára inkább hatott, attól kezdődően, hogy egyetemista korában a *Halálfiat*-t lelkesen olvasta. A sors kegyes ajándéka, hogy emlékkiállításunkon a nagy előd és a tehetséges utód íróasztala egyazon fedél alá került, nemzedékeket átölelő szimbólummal, hisz a Babitsék mahagóni bútora a 19. század elején készülhetett, Baka Istváné pedig a mi korunk terméke.

Költőnek készült, eszmélésétől kezdve. Első versét nyolc évesen írja. Tizenkét évesen a Garay téri iskola anyák napi ünnepségén *Édesanyámnak* című versében a legszeretettebbnek – virág kíséretében – a számára legdrágábbat adja: a „kis kacskaringós rímeket” és a szavakat, a jövőd mesterség kellékét és nélkülözhetetlen alapanyagát.

A szavak, a halványuló, tárgyakká hűlő, strófává összeálló szavak hűek maradnak, „a semmi és a lét közötti küszöbben” is szolgálnak, a *Hét csillagkép* című költeményt kivéve, melyben a Garay gimnázium fülig szerelmes diákja „szavak nélkül” bolyong az imádott lány szívében a testi mámor forrásától átlényegülten, kétkedő kérdések tucatjával:

* Elhangzott a szekszárdi emlékkiállítás megnyitásakor, 1997. április 11-én

s ki vagyok én? a töltőtollam,
a könyveim, vagy az illatok,
amik éjeimbe zsúfolódnak?
ó, nem, te vagyok én, s te megtagadnád
részemet önmagadból?

A Szekszárdon, 1965. augusztus 27-én keltezett s a Bonyhádi Közgazdaságban közölt költemény Baka István első nyomtatásban megjelent verse.

Az önérzetesen tartózkodó fiatal tehetség első verseskötete, a *Magdolna-zápor* 1975-ben jelenik meg. Ekkor már a *Kincskereső*, a maga nemében országosan is egyetlen ifjúsági folyóirat munkatársa. A Tisza-parti város szellemisége: az egyetem, a *Tiszatáj*, Ilia Mihály, Annus József, Zalán Tibor és a többiek barátsága, figyelme egyengette útját afelé, hogy a *Farkasok órája* című kötet és a Mandelstam- és Brodskij-fordítások megjelenése után a kortárs magyar irodalom egyik legismertebb lírikusává és műfordító-művészévé váljék. – Összegyűjtött versei sorsról, elrendelésről, valamiféle belső emigrációról, „plebejus- és nemzeti-urbánus” magyarságtudatról szólnak. A kifejezésért vívott küzdelem erkölcsse készíti, hogy minden szót megrájon, hogy komolyan vegyen egyént, közösséget, szabadság-szomjot, s azt is, hogy a „havas vidék lapján” miként sorjázna a „halovány szavak”.

Versben profinak, prózában műkedvelőnek tartotta magát. Azt írta meg prózában, amit versben nem lehetett.

Első novellájában, a líra és az epika határvidékén teremtett *Transzcendens etűd*-ben szegedi élményeit szekszárdi helyszínekre írja, akarva-akaratlan is kifejezve azt a bensőből fakadó érzést, amit másutt tömören így fogalmaz: „Szegeden lakom, de Szekszárdon élek”. – Első elbeszélő kötetének címadó kisregénye, a *Szekszárdi mise* a szülőváros melletti hitvalláson túl tisztelgés Liszt Ferenc előtt, azzal is, hogy a magyar létkérdések elkötelezettjei között kicsik és nagyok is voltak: a misét komponáló Liszt Ferenc csakúgy, mint a kalandos történetű mű bemutatásával kudarcot vallott Séner János, a helyi dalárda egykori karnagya. A zseni és a közepes képességekkel megáldott karnagy életútja alkalmat ad a szerzőnek, hogy a kis és nagy népek fiai tehetségkibontakozási esélyeit is latolgassa. – Mit ér egy élet, ha történetesen a „hangok nagy tanárja”-éval egy időben indul, s azzal párhuzamosságai is vannak, de vidéki és magyar? – A szereplők egyikéből – külhonban! – „hírhedt zenésze”, ünnepelt művésze lesz a világnak, a másik mánikusán azzal küszködik, hogy megtalálja az elveszett Szekszárdi misét és bemutassa a minden „magasrendű zene-mű előadására alkalmatlan” dalárdával.

A Liszt – Séner alternatíva, a vidékiség, a kis- vagy nagy néphez tartozás kérdése Baka István személyes ügye: „Magamat írtam meg – mondja – Séner Jánosban is, de magamat írtam meg Liszt Ferencben is, mert lényemnek ez a kettősége meg-

volt. A leszorítottság és ugyanakkor az, hogy több vagyok a környezetemnél”.

SZTYEPAN PEHOTNIJ

Az 1994-ben *Sztyepan Pehotnij testamentuma* címmel közreadott kötet végrendelet: nem egy ismeretlen orosz költőé, hanem Baka Istváné, hisz a név tükörfordítás. – A szálak messzire vezetnek, az orosz szakos tanárképzés leningrádi évéig.

Baka István nem tartozik a saját énjüket közvetlenül feltáró költők sorába. Inkább másokban: Széchenyiben, Hányban, Séner Jánosban, a Lisztzel egy napon született zenetanárban keres magának szerepet, ami lehetővé teszi, hogy legbensőbb ügyeiről is elmondhasson egyet s mást. A testamentum is több egy sohasem volt orosz költő magyarországi bemutatkozásánál! A kötet lelki végrendelet: azon értékek elismerése az orosz szellemiségben, amelyek leginkább megfelelnek a szerző világszemléletének.

A testamentum közzététele után, amint az várható volt, egyre jobban hajlanak, rövidülnek a napok. A *Tűzbe vetett evangélium* verseiben megfogadja a hetvenes évek közepén, hogy Isten nevét többé nem írja papírra, aztán szinte egyebet sem tesz, mint vele perlekedik, hozzá fohászodik: versében szívesen lenne „rím” vagy „asszonánc”; rossz néven veszi tőle, hogy jobban él „a vírusban s a rákban”, mint a hozzá esdeklő imákban. A remény élteti még, meg a szavak, a *November angyalához* szövege:

*Jöjj el hozzám, november angyala!
Halottak napja elmúlt, – élni kell!
S ha élni kell, a kő is énekel.*

Férfiasan és költőien készül a halálra. „Csillagfényzalmaalmon” várja, míg „hangtalan versébe” belehal. 1995. szeptember 20-án fagy ajkára a szó, az utolsó kenetre sem válaszol, csak kezét tudja imára kulcsolni, miközben Tünde, a gondos feleség jóvoltából Bach muzsika szól.

A zenénél csak a költészetet szerette jobban.

OLASZ SÁNDOR LÉLEKTANISÁG ÉS SZEMÉLYESSÉG A TIMÁR VIRGIL FIÁBAN

„A művészet lényegéről lehet többféle vélemény, de kétségtelenül: minden művészet *elhitetés* is. Amíg a regényt olvastam, a regény életét legalábbis annyira valóságosnak kell élnem, mint a játszó gyermek a játék életét. Ez a mű elbeszélésének egyik elmaradhatatlan feltétele. Szerzőnk ezen a téren nemes ráadással ajándékoz meg. Ha már teljesen képtelen életet látni, életet adni és életet hirdetni: hát megmutatja, hogy nem is akar. És mindegyre megmutatja. Átveszi Beniczkyné Bajza Lenkétől és társaitól azt a kellemetlen fogást, hogy az elbeszélését mindegyre megszakítja, s a maga regényírói mechanizmusát zörgeti az olvasó orra alá.” – Szabó Dezső hirhedt írásában, a *Halálfiáról* szóló pamfletben olvashatjuk a mimetikus, természetelvű esztétikára olyannyira jellemző megállapításokat. Ebből a nézőpontból Babits regényében „szürkén omló *elbeszéli pszichológiává*” válik minden.¹ Még a nyelvi kifejezés is valóságidegennek minősítették. Pedig Szabó Dezsőnek látnia kellett volna, hogy Babits a „nagyrealista” módszer, a nemzedék- és családregegyen számtalan elemét megtartja. Igaz, nem a cselekmény hordozza a mondandót. A Proustra jellemző alakfelfogás, a „versen nevelkedett próza” (Sőtér István) mind-mind arra mutat, hogy Babits regényírói műhelyében fordulat érlelődik. Babits mintha a Szabó Dezsőéhoz hasonló vádakra is válaszolna *Új klasszicizmus felé* c. esszéjében (1925): „Rajzolni a világot és benyomásait, húsosan-életesen, híven csúnyán, ahogy van és hozzátétel nélkül: ez volt soká az író egyetlen ambíciója. Miért érzik ezt az irodalmat ma mind többen és többen az egész világon fölöslegesnek, korlátozottnak, zsákutcának? Mert az eszközt tette céljává, s üres művészet lett, mondanivaló nélkül.

Eleinte volt mondanivalója. Eleinte léte maga mondanivaló volt: a természet előtti áhitat és alázat kifejezése.” Babits úgy látja, hogy a naturalisták fiziológiai regénye után a „lelki regény” hódít tért, amely nem azonos a sematikus és analízis lélektani regénnyel. „A lelki regény a maga elemezhetetlenségében, oszthatatlan feszültségében és mélységében látni, s nem többé testi és téri analógiák szerint...”² *Az európai irodalom történetében* Proustról mondja, de a maga regényszemléletére vonatkoztathatóan: „Mikroszkópikusan szemlél. De a belső valóság mikroszkópikus. A lélek dimenziója nem széltében vagy hosszában, hanem a mélység irányában terjed.” A drámát azért látja a regénynél válságosabb helyzetben, mert „a regénynek könnyebb volt túlmenni a látható és egysíkú világon. Titkos mélyekbe fordíthatta a figyelmét: a láthatóról a láthatatlanra és a tudattalanra.”³ Ezt a fajta